

Περιοδικὰ Ἀνάλεκτα

Journal for Early Christian Studies, τόμ. 27 (Χειμῶνας 2019)

Τὸ τρέχον τεῦχος τῆς περιοδικῆς ἔκδοσης τῆς North American Patristic Society (NAPS) ἀνοίγει μὲ τὴ μελέτη: “The Lady as Elder in the Shepherd of Hermas” [σσ. 517-547] τῆς Lora Walsh. Ἡ σ. ἐντάσσεται στὴν εὐρέως διαδεδομένη τάση τῶν μελετῶν φύλου (*gender studies*) καὶ ὑπὸ αὐτὴ τὴν ὀπτικὴ προσεγγίζει τὸ κείμενο τῆς πρώιμης χριστιανικῆς γραμματείας *Ποιμὴν τοῦ Ἑρμαῖ*. Πιὸ συγκεκριμένα ἐστιάζει τὸ ἐρευνητικὸ της ἐνδιαφέρον στὰ τρία πρῶτα ὀράματα/παραβολὰς ποὺ περιλαμβάνονται στὸ ἀρχικὸ μέρος τοῦ κειμένου καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἡλικιωμένη γυναίκα ποὺ ἐμφανίζεται σὲ αὐτὰ ἀποτελεῖ μαρτυρία τοῦ ἐνεργοῦ ποιμαντικοῦ, προφητικοῦ καὶ διδακτικοῦ/κατηχητικοῦ ρόλου τῶν γυναικῶν σὲ ὀρισμένες πρώιμες Χριστιανικὲς κοινότητες. Ὁ ἰδιαιτέρος αὐτὸς ρόλος ὡστόσο φαίνεται ὅτι ἐπιχειρεῖται νὰ μετριασθεῖ ἀπὸ μία μεταγενέστερη κειμενικὴ παρεμβολή, στὴν ὁποία ἕνας νεαρὸς ἡλικιακὰ ἄνδρας ἀποκαλεῖται «Κύριος» καὶ ἐρμηνεύει τὴν προχωρημένη ἡλικία τῆς γυναίκας ὡς σύμβολο πνευματικῆς ἀδυναμίας. Μέσα ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ κειμένου, ἡ σ. ἐπιχειρεῖ νὰ παρουσιάσει τὶς ἐντάσεις ποὺ ἐπικρατοῦσαν σὲ ὀρισμένες πρώιμες Χριστιανικὲς κοινότητες ἀναφορικὰ μὲ τὸν ρόλο τῶν γυναικῶν σὲ αὐτές.

Ἡ ἐπόμενη κατὰ σειρά μελέτη φέρει τὸν τίτλο: “A Jew for Roman Tastes: The Parting of the Ways in Justin Martyr’s Dialogue with Thrypho from a Post-Colonial Perspective” [σσ. 549-578] καὶ ἀνήκει στὴν Maren R. Niehoff. Ἡ σ. πραγματεύεται τὸ ἔργο *Διάλογος πρὸς Τρύφωνα τὸν Ἰουδαῖο* τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρα Ἰουστίνου μέσα ἀπὸ μία μετα-αποικιακὴ προοπτικὴ, ὑποστηρίζοντας ὅτι ὁ Ἰουδαῖος Τρύφων δὲν ἦταν ὑπαρκτὸ πρόσωπο ἀλλὰ ἀντίθετα μία λογοτεχνικὴ κατασκευὴ τοῦ Ἰουστίνου, προκειμένου ὁ τελευταῖος νὰ ἀπευθυνθεῖ στὸ Ρωμαῖκὸ κοινὸ, τόσο χριστιανικοῦ ὅσο καὶ ἐθνικοῦ ὑποβάθρου. Μέσα ἀπὸ τὴν περιγραφή τῆς ἐτερότητας τοῦ Τρύφωνος, ὁ Ἰουστίνος καταφέρει σύμφωνα μὲ τὴ σ. νὰ τονίσει τὸν Ρωμαῖκὸ χαρακτήρα τοῦ Χριστιανισμοῦ ποὺ τὸν διευκολύνει στὴ συνέχεια νὰ τοποθετήσῃ μὲ σταθερὸ τρόπο τὴν καινοφανῆ θρησκεία στὴ καρδιά τῆς αὐτοκρατορίας. Μὲ αὐτὴ τὴν ὀπτικὴ τόσο ἡ πρακτικὴ τῆς περιτομῆς, ἡ ἐμμονὴ στὸν φυλετισμὸ καὶ τὴν ἀποκλειστικότητα, καθὼς καὶ ἡ τάση προσέγγισης τῆς Βίβλου μέσα ἀπὸ μία ἐξαντλητικὰ λεπτομερῆ ἐρμηνεία, μέθοδος ποὺ θεωροῦνταν γενικὰ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους φιλοσόφους ὡς πνευματικὰ ἄγονη δραστηριότητα, καθιστᾷ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰουδαίου Τρύφωνος ἀλλότρια τῶν Ρωμαϊκῶν προτύπων. Κατὰ συνέπεια, τόσο ὁ Τρύφων ὅσο καὶ ὁ «Γνωστικός» Μαρκίων συσχετίζονται μὲ τὶς ἀνατολικὲς ἐπαρχίες τῆς αὐτοκρατορίας καὶ λειτουργοῦν ὡς σύμβολα μιᾶς ἀνστραμμένης εἰκόνας αὐτοῦ ποὺ ὁ Ἰουστίνος θεωρεῖ ὡς αὐθεντικὴ ἔκφραση τοῦ Ρωμαϊκοῦ Χριστιανισμοῦ.

Στὸ πεδίο τῆς ἀγιολογίας κινεῖται ἡ μελέτη τοῦ David J. DeVore μὲ τίτλο: “Opening the Canon of Martyr Narratives: Pre-Decian Martyrdom Discourse and the Hypnomnema of Hegesippus” [σσ. 579-609]. Ὁ σ. ἐπιχειρεῖ νὰ ἐπανεξετάσει τὰ «κλασικά» κριτήρια τοῦ ἀγιολογικοῦ κλάδου ὅπως αὐτὰ καθορίστηκαν ἀπὸ τὸν Adolf von Harnack στὶς ἀρχὲς τοῦ προηγούμενου αἰῶνα, σύμφωνα μὲ τὰ ὁποῖα οἱ ἀγιολογικὲς διηγήσεις μποροῦσαν νὰ ταξινομηθοῦν σύμφωνα μὲ τὴν ἱστορικὴ τους ἀξιοπιστία ποὺ στηρίζεται σὲ αὐτόπτες μάρτυρες, τὴν κειμενικὴ τους ἀυτονομία καὶ τὴν ἀπόδοση τῆς εὐθύνης τῶν διωγμῶν σὲ ἀξιωματοῦχος τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ ἐστιάζει ἐρευνητικὰ τὸ ἐνδιαφέρον του στὶς μαρτυρολογικὲς διηγήσεις τοῦ Ἡγησίππου, ὅπως αὐτὲς διασώζονται ἀπὸ τὸν ἐκκλησιαστικὸ ἱστορικὸ Εὐσέβιο καὶ οἱ ὁποῖες δὲν περιλαμβάνουν αὐτόπτες μάρτυρες, εἶναι ἐνσωματωμένες σὲ ἐκτενέστερο κείμενο καὶ περιλαμβάνουν Ἰουδαίους διώκτες. Ἡ μελέτη καταλήγει μὲ τὴ διατύπωση θέσεων: α) ὁ ὅρος «μάρτυς» σὲ Χριστιανικὰ κείμενα μέχρι καὶ τὸν τρίτο αἰῶνα δὲν συνδεόταν ἀποκλειστικὰ μὲ τὸν μαρτυρικὸ θάνατο ἐνὸς Χριστιανοῦ ὡς συνέπεια κάποιου διωγμοῦ καὶ β) ἡ περίφημη ἀφήγηση τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου ἀπὸ τὸν Ἡγήσιππο περιλαμβάνει μὲ εὐδιάκριτο τρόπο ἀρκετὰ «Πυθαγόρεια» χαρακτηριστικὰ ποὺ τὴν διακρίνουν ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ φιλοσοφικοῦ μαρτυρίου Στωικῆς ἢ Σωκρατικῆς ἀποχρώσεως ποὺ συναντᾶ κανεὶς σὲ ἄλλες μαρτυρολογικὲς διηγήσεις.

Ἡ Emily R. Cain στὴ μελέτη της: “Tertullian’s Precarious Panopticon: A Performance of Visual Piety” [σσ. 611-633] ἀναλύει τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους ὁ Τερτυλλιανὸς χρησιμοποιεῖ τὴ ρητορικὴ τῆς ὀπτικῆς εὐσέβειας, δηλαδὴ τοὺς τρόπους τοῦ ὁρᾶν καὶ τοῦ ὁρᾶσθαι, γὰρ νὰ περιγράψει καὶ νὰ ὀρίσει τὴ Χριστιανικὴ διακριτὴ ταυτότητα. Γιὰ τὸν Τερτυλλιανὸ οἱ πρακτικὲς αὐτὲς τῆς ὀπτικῆς εὐσέβειας δημιουργοῦν μία σειρὰ ἀπὸ διακριτὰ ὅρια: μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ τοῦ εὐρύτερου πολιτισμικοῦ περιβάλλοντος καὶ μεταξὺ Χριστιανῶν ἀνδρῶν καὶ Χριστιανῶν γυναικῶν. Ὁ Τερτυλλιανὸς περιγράφει καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ διακριτὰ ὅρια μὲ ὀπτικοὺς ὅρους καὶ ἡ σ. ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναλύσει διεξοδικὰ τὶς ὀπτικὲς μεταφορὲς τοῦ πρώιμου ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέα γιὰ νὰ ἀποκωδικοποιήσει καλυμμένες ἀξιώσεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ἄσκηση ἐξουσίας καὶ συγκεκριμένους τρόπους δράσεως. Βασικὴ θέση ποὺ διατρέχει τὴ μελέτη ἀποτελεῖ ἡ διαπίστωση ὅτι δὲν συνεπάγονται ὅλες οἱ ἀξιώσεις τοῦ Τερτυλλιανοῦ τὰ ἴδια ἀποτελέσματα καὶ δὲν ἐπιφέρουν πάντοτε θετικὸ πρόσημο. Ὅταν γιὰ παράδειγμα μία συγκεκριμένη ρητορικὴ προωθεῖ ἕναν κοινὸ τρόπο συμπεριφορᾶς ὅλων τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι βρῖσκονται συνεχῶς ἐκτεθειμένοι ἐνώπιον τοῦ θεϊκοῦ βλέμματος, τοὺς ὀδηγεῖ σὲ μία ἀπὸ κοινοῦ ἔκφραση πνευματικότητας. Ὅταν ὡστόσο ὁ Τερτυλλιανὸς περιορίζει τὴ ρητορικὴ του στὸ γυναικεῖο φύλο, τείνει στὴν «ἑτεροποίηση», ἡ ὁποία λειτουργεῖ μὲ τρόπο διχαστικὸ ἀλλὰ πάντως ὄχι ἐπιτυχή. Οἱ γυναῖκες ποὺ ἀπέρριψαν τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς στὶς Χριστιανικὲς συνάξεις ἀπέρριψαν κατ’ ἐπέκταση καὶ τὴν πανοπτικὴ ἱεραρχικὴ ἀξίωση τοῦ Τερτυλλιανοῦ μέσα ἀπὸ τὴ ρητορικὴ τῆς ὀπτικῆς εὐσέβειας.

Τὸ ζήτημα τῆς ἐπανάληψης τοῦ βαπτίσματος κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἀρειανικῶν ἐρίδων τοῦ 4ου αἰῶνα ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς μελέτης: “The Debate over the

Repetition of Baptism between Homoians and Nicenes at the End of the Fourth Century” [σσ. 635-663] από την Marta Szada. Κεντρική ιδέα της μελέτης είναι ότι η υιοθέτηση δύο αντικρουόμενων θεολογικών θέσεων σχετικά με την πρακτική ή όχι του αναβαπτισμού από τις δύο ομάδες, εκείνη των ακόλουθων της Συνόδου της Νικαίας και κατ’ ἐπέκταση Ὁρθοδόξων και εκείνη των ἀρειανοφρόνων Ὁμοίων, δὲν ἀποτελεῖ κληρονομία δύο διαφορετικῶν παραδόσεων ἀπὸ τὸ παρελθόν. Ἀντίθετα πρόκειται γιὰ ἄμεση συνέπεια καὶ ἀποτέλεσμα τῆς διαμάχης σχετικά με τὸν ἀναβαπτισμό, ποὺ ἔλαβε χώρα στὴν τελευταία φάση τῶν τριαδολογικῶν ἐρίδων. Μέσα ἀπὸ τὴν προσεκτικὴ ἐξέταση τῶν σχετικῶν ἀντιπαραθέσεων μπορεῖ κανεὶς κατ’ ἐπέκταση νὰ ἀξιολογήσει τὸν ρόλο τῶν ἐννοιῶν τῆς παραδόσεως, τοῦ ἐθίμου καὶ τοῦ νεωτερισμοῦ στὴ διαμόρφωση τῆς ὀρθόδοξης πίστεως.

Τὸ τεῦχος ὁλοκληρώνεται μετὰ τὶς καθιερωμένες βιβλιοκρισίες μονογραφικῶν ποῦ ἀφοροῦν τὸ πεδίο τῶν σπουδῶν τοῦ πρώιμου Χριστιανισμοῦ.

Rassegna di Teologia, τεῦχ. 4 (2019)

Τὸ ἄρθρο τοῦ Mario Imperatori: «A proposito di ecologia integrale. Alcune considerazioni teologiche» (Ἀναφορικὰ μετὰ τὴν ὀλιστικὴ οἰκολογία. Ὅρισμένες θεολογικὲς ἐπισημάνσεις) προτείνει μίαν κριτικὴ ἐξέταση τῆς ἔννοιας τῆς «ὀλιστικῆς οἰκολογίας». Ξεκινᾷ ἀπὸ μίαν θεολογία ἀνοιχτὴ διεπιστημονικὰ ἀλλὰ καὶ χριστολογικὰ, σύμφωνα μετὰ τὴν παράγραφο 4 τοῦ προλόγου τοῦ παπικοῦ κειμένου *Veritatis Gaudium*. Αὐτὸ καθιστᾷ δυνατὴ τὴ διάκριση μεταξὺ τῆς οἰκολογίας ποὺ εἶναι «ὀλική», διότι ἀνήκει στὸ μυστήριο τοῦ Θεοῦ, καὶ μιᾶς νεο-παγανιστικῆς οἰκολογίας ποὺ ἀντιτίθεται σ’ ἕναν Χριστιανισμὸ τὸν ὁποῖο θεωρεῖ ἀνθρωποκεντρικὸ.

Τὸ δοκίμιο τοῦ Roberto di Ceglie: «La non credenza incolpevole. Una risorsa per i credenti?» (Ἡ «ἀβλαβὴς» μὴ πίστη. Μία ἐπιχειρηματολογία γιὰ τοὺς πιστούς;) ἐξετάζει ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ συζητημένα σύγχρονα ἀθεϊστικὰ θέματα. Σύμφωνα μετὰ τὸν John Schellenberg, ὑπάρχουν μὴ πιστοὶ ποὺ εἶναι λογικοί, ποὺ διαθέτουν ἐξαιρετικὰ ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ μὴν πιστέψουν, δίχως δικὸ τους φταίξιμο. Στὴ μὴ πίστη τους ὁ Θεὸς πρέπει νὰ θεωρεῖται ἔνοχος. Ἀλλὰ ἕνας ἔνοχος Θεὸς δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει, ἐπομένως ὁ Θεὸς δὲν ὑπάρχει. Στόχος τοῦ ἄρθρου εἶναι νὰ δειχθεῖ πὼς αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα μόνο σὲ μίαν πρώτη ματιὰ δίνει δίκιο στοὺς μὴ πιστοὺς ἔναντι τῶν πιστῶν. Ὡστόσο, μετὰ μίαν προσεκτικώτερη ἐπιθεώρηση ἢ ἐπιχειρηματολογία αὐτὴ καταλήγει νὰ εἶναι δυσμενὴς γιὰ τοὺς πρώτους καὶ εὐνοϊκὴ γιὰ τοὺς τελευταίους.

Στὴ συνέχεια, τὸ ἄρθρο τοῦ Francesco Vespasiano: «Il concetto di popolo e la Chiesa di papa Francesco» (Ἡ ἔννοια τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Φραγκίσκου) ἀναφέρεται στὸ ὄραμα τοῦ πάπα Φραγκίσκου γιὰ τὴν Ἐκκλησία, ποῦ, κατὰ τὸν σ., βασιζέται στὴν παράδοση τοῦ Εὐαγγελίου, στὰ συνοδικὰ κείμενα καὶ ἀκόμη πιὸ συγκεκριμένα στὸν προβληματισμὸ ποὺ προτείνουν οἱ Ἀργεντινοὶ καὶ Λατινοαμερικανοὶ εἰσηγητὲς τῆς «θεολογίας τοῦ λαοῦ». Πρόκειται γιὰ ἕνα ὄραμα ποὺ ἐπικεντρώνεται σὲ τρεῖς μορφές: στὸν Ἰησοῦ τῆς Ναζαρετ ὡς Σωτῆρα, στὸν «λαὸ τῶν πιστῶν» ὡς θεολογικὸ «τόπο» τοῦ κοινωνικοῦ εὐαγγελισμοῦ,

στούς «τελευταίους» ως μία κεντρική επιλογή ποιμαντικής δράσεως. Ἡ μέθοδος λοιπὸν ποὺ υἰοθέτησε ὁ πάπας βασίζεται στὸν διάλογο μεταξύ τῶν διαφορῶν ποὺ ὑπάρχουν ἐντὸς τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ σὲ μία σωστὴ διάκριση τῶν διαδικασιῶν ποὺ χαρακτηρίζονται ἀπὸ κοινωνικὴ δικαιοσύνη. Πρόκειται γιὰ μία πολὺπλοκὴ διαδικασία ποὺ ἀναφέρεται στὸ ἄρθρο ὡς «ἀλλαγὴ παραδείγματος».

Ἀκολουθῶς, ἡ μελέτη τοῦ Francesco Malaguti: «L'epoca d'oro della scienza araba e la rivoluzione scientifica mancata» (Ἡ χρυσοῦ ἐποχὴ τῆς ἀραβικῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ ἀπολεσθεῖσα ἐπιστημονικὴ ἐπανάσταση) συνίσταται σὲ μία σύγκριση μεταξύ τῆς ἀραβικῆς καὶ τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης, πέραν τῶν ἐννοιῶν ποὺ συγκροτοῦν τὶς δύο αὐτὲς ἐπιστημονικὲς παραδόσεις. Σκοπὸς τοῦ σ. εἶναι νὰ ἀναδείξει τὴ σύνδεση, τὶς ὁμοιότητες καὶ τὶς διαφορὲς μεταξύ αὐτῶν τῶν ἐπιστημονικῶν παραδόσεων. Δηλώνει, ὅτι, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν εἶχε ὑπάρξει ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπανάσταση κατὰ τὴ χρυσοῦ ἐποχὴ τοῦ Ἰσλάμ, ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξέλιξη ποὺ ἔλαβε χώρα στὴν Εὐρώπῃ τὴ σύγχρονη ἐποχὴ δὲν θὰ ἦταν δυνατὴ χωρὶς τὴ συμβολὴ μουσουλμάνων μελετητῶν ποὺ κληρονόμησαν διάφορες πτυχὲς τῆς ἑλληνικῆς παράδοσης. Μία ἐπιστημονικὴ ἐπανάσταση συνέβη ἐπίσης στὴ Μέση Ἀνατολή, ἀλλὰ μόνο σὲ μία ὕστερη φάση καὶ ὡς μία μὴ αὐθόρμητη πολιτιστικὴ διαδικασία.

Ὁ Secondo Bongiovanni στὸ ἄρθρο του: «Presenza responsoriale. Diventare persona» (Ἀπαντητικὴ ὕπαρξη, Γινόμενος πρόσωπο), ξεκινώντας ἀπὸ τὸ τριπλὸ ἐρώτημα τῆς φιλοσοφικῆς ἀνθρωπολογίας, περνᾷ σὲ μία σύντομη σύγκριση μὲ τὴ σκέψη τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτη καὶ ἐντοπίζει τὴν προσωπικὴ ταυτότητα στὴν ἀπάντηση τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἔκκληση τοῦ ἄλλου («ἐδῶ εἶμαι»), ποὺ ὑπερβαίνει τὴν ὑποκειμενικὴ ἐπιβεβαίωση τοῦ ἑαυτοῦ («ἐγὼ εἶμαι»). Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο διαμορφώνεται ὁ συστατικὸς σχεσιακὸς χαρακτήρας τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος βρῖσκει μία σύνθεση στὸν τύπο τῆς παρουσίας «ἀπαντητικῆς» ὡς πρὸς τὸν ἄλλον.

Στὸ δοκίμιο: «Natura, grazia, cultura. Quale "natura" per l'antropologia teologica di oggi?» (Φύση, χάρις, πολιτισμός. Ποιὰ ἢ «φύση» τῆς θεολογικῆς ἀνθρωπολογίας σήμερα;), ὁ Angelo Biscardi ἐξετάζει τὴ χρῆση τῆς ἔννοιας «φύση» στὴ θεολογικὴ ἀνθρωπολογία. Ὁ ὅρος αὐτὸς χαρακτηρίσθηκε ἀπὸ τὴ μεταφυσικὴ προσέγγιση μὲ μία οὐσιαστικὴ τάση πρὸς ἀφαίρεση. Κι ὁμως, ἡ φύση ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ συλλέγει τὰ δεδομένα τῶν ἀνθρωπιστικῶν καὶ ἱστορικο-κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, ὥστε νὰ φωτίσει τὸ ὑπόβαθρο ἐπὶ τοῦ ὁποῖου μπορεῖ νὰ λειτουργήσει ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ συνθηκὲς ἄσκησης τῆς ἐλευθερίας.

Ὁ Giancarlo Vergano στὸ ἄρθρο του: «Il cammino dell'iniziazione cristiana e il singolare "momento" del matrimonio cristiano» (Ἡ πορεία τῆς χριστιανικῆς μύησης καὶ ἡ ξεχωριστὴ «στιγμὴ» τοῦ χριστιανικοῦ γάμου) ἐπισημαίνει ὅτι ἡ τρέχουσα βιβλιογραφικὴ παραγωγὴ γύρω ἀπὸ τὸ μυστήριον τοῦ χριστιανικοῦ γάμου συνεχίζει νὰ ὑπογραμμίζει τὸ συνεχὲς ἐνδιαφέρον σύνολος τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὴ δημοσίευση τοῦ παπικοῦ κειμένου *Amoris laetitia*. Ὁ σ. ὁρμώμενος ἀπὸ μία ἔκδοση τοῦ M. Andina καὶ μέσα ἀπὸ διάφορους συλλογισμούς, ἔρχεται νὰ ἐπιβεβαιώσει τὴν ἀνάγκη ἀνάκτησης τῆς θεολογίας τῆς χριστιανικῆς μύησης, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ὡς μία μόνιμη ἐπιμόρφωση ποὺ σχετίζεται καὶ μὲ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου.

Στὴν ἐπόμενη μελέτη τοῦ τεύχους: «La città e le origini cristiane» (Ἡ πόλις καὶ οἱ χριστιανικὲς ἀπαρχές), ὁ Dario Garrriba ἐξετάζει τὴ σχέση μεταξύ τῆς γέννησης τῶν

πρώτων κοινοτήτων τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ ἀστικοῦ πλαισίου στὸ ὁποῖο σχηματίσθηκαν αὐτὲς οἱ κοινότητες. Σύμφωνα με μία παραδοσιακὴ προσέγγιση, δὲν ὑπάρχει σχέση μετὰξὺ τῶν δύο. Ὡστόσο, ἡ ὠρίμανση τῆς χριστιανικῆς συνειδητοποίησης ἔλαβε χώρα μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἰουδαία καὶ εἶχε τὶς κινητήριες δυνάμεις τῆς σιτὶς πόλεις τῆς Μεσογείου. Ἡ συγκρότηση τῶν κοινοτήτων, ὡς συνδεόμενων ἱστορικὰ με ἓνα πλαίσιο ἀστικό, πρέπει ἐπομένως νὰ γίνῃ κατανοητὴ ὡς ἓνα φαινόμενο ἐντὸς τῶν πόλεων, τὸ ὁποῖο ἀντλεῖ τὴν ὑπαρξή του ἀπὸ αὐτὲς καὶ οἰκοδομεῖ τὴν ἰδιαιτερότητά του σὲ αὐτὲς, καθὼς διαμορφώθηκαν σύμφωνα με τὴ συλλογικὴ ὀργάνωση τῶν ἑλληνορωμαϊκῶν πόλεων.

Τὸ τεῦχος κλείνει με τὴν παρουσίαση ὀρισμένων πρόσφατων θεολογικῶν συγγραμμάτων.